

RÓMER FLÓRIS TEREPBEJÁRÁSAITÓL NAPJAINKIG – NÉHÁNY PÉLDA A SAJÁT VESZPRÉM ÉS VAS MEGYEI GYAKORLATOMBÓL

FROM THE SURVEYS OF FLÓRIS RÓMER TILL MODERN PRACTICE – SOME EXAMPLES OF THE AUTHOR FROM COUNTIES VESZPRÉM AND VAS

ILON GÁBOR¹

¹9730 Kőszeg, Várkör 18.

E-mail: ilon.gabor56@gmail.com

Abstract

On the occasion of the bicentenary anniversary of the birth of Flóris Rómer, pioneering personality of Hungarian archaeology, first the documents of the excavations at Százhalom (Hundred Mounds) of Bakonyszűcs are presented, than topographical research by the author are summarised for the territory of Veszprém County. Following this the surveys of Rómer in the environs of Kőszeg, Vas County are presented together with recent topographical work in Vas County.

Altogether we can summarize that the preparatory work for an Archaeological Topography of Vas County was not really adequate in the last six decades. In the first phase (1959–1994) there were neither enough manpower nor material conditions (e.g. maps, vehicles) available. In the second phase (1994–2008) we made efforts to complement former deficiencies, but preventive excavations for large investments starting from 1999 (e.g., motorway constructions and other infrastructural investment projects, department stores and housing estates) took all the available capacities of the archaeologists and students involved. Field activities performed in the course of training technicians for archaeology at the Szombathely Highschool like systematical field surveys between 1994–2006 and collecting former data on the archaeology of the region were, however, published as far as possible flashed the possibility of creating a systematical topography. New methods like intensive field surveys (collecting over large areas in a 5 x 5 m network and evaluating the results) were tried and applied but even these efforts could not lead to a homogeneous set of observations. Basically it seems that creating a regional archaeological topography really needs dedicated personnel, discharged from other duties. They can work optimally in a central institution (e.g., like in the former Archaeological Institute of the Hungarian Academy of Sciences, collaborating with the 'local forces'). The eleven volumes of the Hungarian Archaeological Topography (MRT) are good examples for this.

Kivonat

A tanulmány bevezetéseként és emlékezve az ünnepeltre, Rómer Flórisnak a bakonyszűcsi Százhalom területén végzett feltárásainak dokumentumait villantom fel, majd Veszprém megyei topográfiai tevékenységemet foglalom össze. Ezt követően Rómer Flóris kőszegi (Vas m.) „terepbejárását” mutatom be, majd térek rá írásom lényegi részére: azaz a vas megyei topográfiai jellegű kutatások summázatára.

Összegzésként sajnos csak az állapítható meg, hogy a Magyarország Régészeti Topográfiája Vas megyei kötetivel kapcsolatos előmunkálatoknak, illetve ezek kéziratai elkészítésének az elmúlt 6 évtized nem igazán kedvezett. A topográfiai munkálatok I. szakaszában (1959–1994) ugyanis sem megfelelő számú szakember, sem a szükséges objektív feltételek (pl. térképek, autók) nem álltak rendelkezésre. A kutatás II. szakaszában (1994–2008) pedig az – az előző szakasz hiányosságainak részbeni pótlása ellenére – az 1999-től a megyében meginduló nagyberuházások (pl. útépítések, egyéb infrastrukturális beruházások, áruház- és lakópark építkezések) kötötték le a Régészeti osztály munkatársainak és a régésztechnikus képzés hallgatóinak kapacitását. A régésztechnikus képzés keretében végzett terepi tevékenységek (pl. szisztematikusan bejárások 1994–2006 között) és a korábban begyűjtött információk feldolgozása és mindezek lehetőség szerinti publikálása csak a topográfia elkészítésének lehetőségét csillantották meg, illetve az új módszerek (5 x 5 m-es négyzethálós gyűjtés és értékelő feldolgozása) kipróbálását és rendszeres alkalmazását biztosították. Mindezek után úgy tűnik, hogy realitása csak ott volt és lehet egy megyei régészeti topográfia elkészítésének, ahol a napi régészeti teendők alól felmentett szakemberek koncentráltan csak ezzel foglalkozhatnak. Utóbbiak dolgozhatnak természetesen egy központi intézményben (MTA RI), s velük együtt kell, hogy tevékenykedjenek a „helyi erők” is. Az eddig megjelent 11 topográfiai kötet ezt egyértelműen bizonyítja.

KEYWORDS: FLÓRIS RÓMER, ARCHAEOLOGICAL FIELD SURVEY, TOPOGRAPHY, ARCHAEOLOGICAL TECHNICIAN, VESZPRÉM COUNTY, VAS COUNTY

KULCSSZAVAK: RÓMER FLÓRIS, TEREPBEJÁRÁS, TOPOGRÁFIA, RÉGÉSZTECHNIKUS, VESZPRÉM ÉS VAS MEGYE

Bevezetés

Úgy gondolom, hogy Rómer Flóris (Pozsony, 1815. április 12. – Nagyvárad, 1889. március 18.) életéről és munkásságáról színvonalas életrajzok és szakmai összefoglalások állnak rendelkezésre (Fraknói 1891; Kumlik 1907; Rottler 1981, 5–19; Bardoly 1988), továbbá feltételezem, hogy születésének 200. évfordulója alkalmából számos megemlékezésre kerül sor, amelyek némelyikének nyilván része lesz biográfiájának és szakmai tevékenységének újabb adatokkal történő kiegészítése és értékelése. Ugyanakkor sem nekem, de e szám szerzőinek sem az volt a célja, hogy életrajzát tegyük teljesebbé, sokkal inkább szellemi örökségének egy meghatározó elemére szeretnénk rávilágítani. Ilyen megfontolásból jelen írásomban szakmai tevékenységének engem érintő vonatkozásait igyekszem kifejezni.

A váci, akkor Vak Bottyánról elnevezett, ma Tragor Ignác Múzeumban 1982-ben ismertem meg Torma Istvánt és Magyarország Régészeti Topográfiája (továbbiakban: MRT) váci és szobi járásának kötetén (MRT 9, 1993) dolgozó munkatársait. Kővári Klárát, Kvassay Juditot, Miklós Zsuzsát, Tettamanti Saroltát és Dinnyés Istvánt. Tőlük nem pusztán szakmai, de emberi impulzusokat is kaptam arra, hogy e munkát (terepbejárás – topográfia) nagyra becsüljem és fontosnak tartsam.

Így amikor Pápára kerültem és a MRT 4. kötetének (1972) egyik szerzőjével, egyúttal múzeumigazgató elődömmel, az akkor már nyugalmazott Mithay Sándorral találkoztam és még dolgozhattam vele, hamarosan felmerült bennem, hogy elkészítem

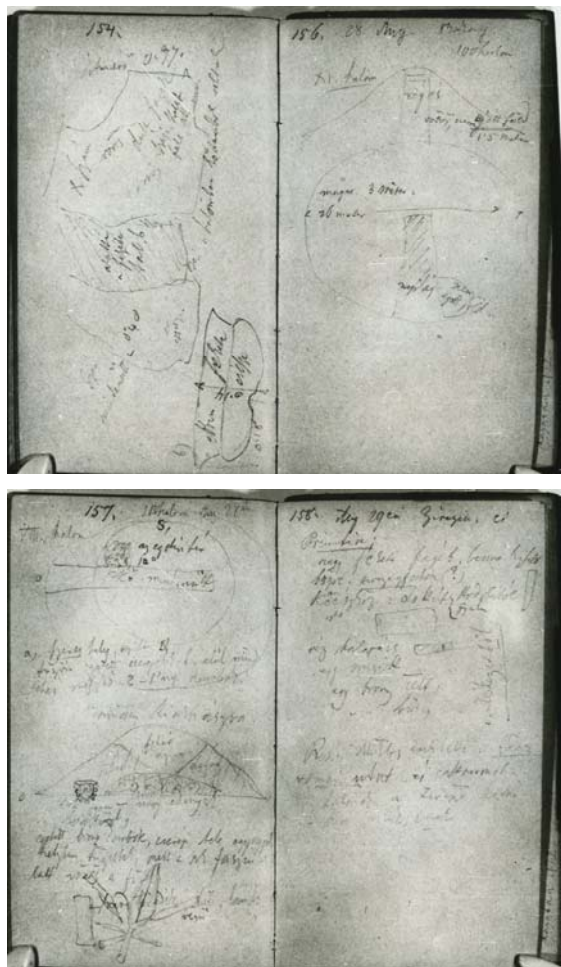
legalább a hajdani pápai járás régészeti topográfiájának kiegészítését (Ilon 1995). Sajnálatosnak tartom, hogy ezt több alapvető munka szerzője (Jankovich 2010; Mesterházy 2013) nem hivatkozta. Ennek ellenére és szerencsére a tanulmányomban szereplő új lelőhelyek a közhitel nyilvántartásba bekerültek. Nem utolsó sorban az akkor a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalnál Veszprém megyéért felelős régészeti felügyelő, Farkas Zsuzsanna jóvoltából. E munkám készítésével párhuzamosan ismertem meg a gyűjtőterületet, amelynek rejtelmeibe Mithay Sándor éveken át vezetett be, beleértve az általa ismert régészet iránt elkötelezett embereket (pl. Exner István ált. isk. igazgató: Vaszar /Ilon 1989, 2010/, Rajczi Pál plébános: Ugod) és gyűjteményeiket.

Természetesen a legfontosabb halomsírműveket (pl. Bakonyjákó, Bakonyszücs (**1. ábra**), Farkasgyepű, Németbánya, Ugod) is meglátogattuk, így azután Rómer Flórisnak a területtel kapcsolatos alapvető munkáit és jegyzőkönyveit is kézbe vettem. Nyilván a Bakony-hegységben ma nyitott szemmel túrázók vagy sétálók figyelmét is felkeltik a nagyjából szabályos kör alaprajzú, különböző átmérőjű (5 – 35 m) és magasságú (0,1 – 2,5 m) mesterséges földhalmok (Ilon 2014, 1a. Tabella / Liste). Ezekből a mai napig 1373 darabot¹ vettünk nyilvántartásba. Korábban már mások érdeklődését is kivívták, hiszen nem kevés sírhalmot már a 19. század közepe előtt megbolygattak a sírrablók, így megnehezítve a tudományos érdeklődéssel érkezők életét. Utóbbiak között az első Rómer Flóris volt.

1. ábra:
A bakonyszücsi
halomsírmű részlete
(Fotó: Wolf Ernő)

Fig. 1.:
Details of the tumulus field
at Bakonyszücs (Photo by
Ernő Wolf)

2. ábra: Rómer Flóris 1875. évi jegyzőkönyvi részlete a bakonyszücsi halomsírokról és leletanyagokról

Fig. 2.: Details from the 1875 register by Flóris Rómer on the Bakonyszücs tumuli and the finds located in them

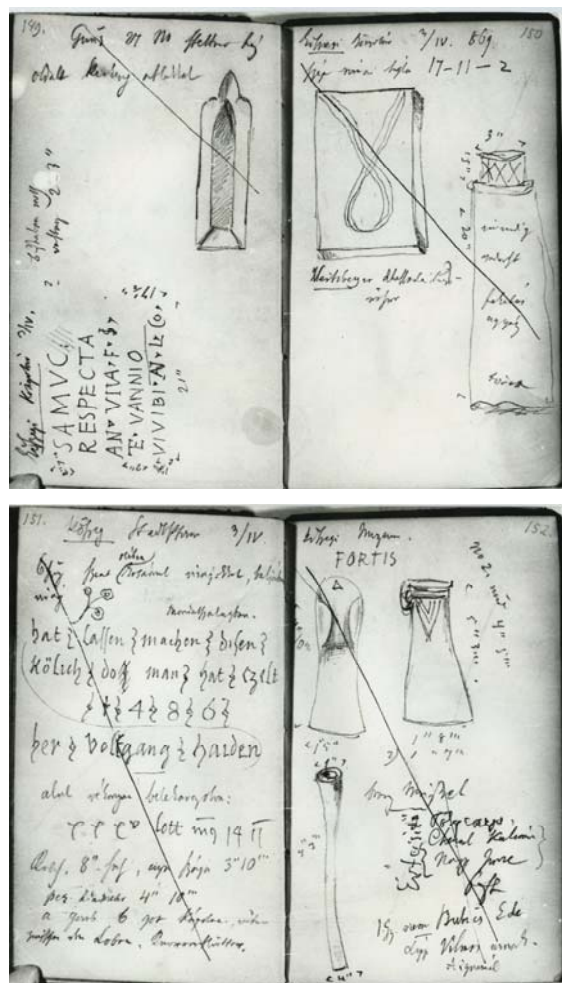
Ő a Bakony (1860, 12) című munkájában ezt írja: „...a műemlékek száma a kőorból oly csekély, miszerint abból még alapos gyanúink sem lehetnek. ...Ezen kortól tán nem messze állnak azon sírhalmok, melyek a csurgói, bántai, gypesi határban láthatók; a kétes fenyőfői – a hathalmi – és a Kőrös- és Somhegy közt a szücsi határba eső kérdéses Százhalom valószínűleg ide tartoznak.” Később így folytatja (Rómer 1860, 205): „... Szücsön megállapodtam, fürkészvén az itt néhány év előtt felásott sírok maradványai után. Alig pendítettem meg e tárgyat, midőn a plébánián 10 db filcsont gyönggyel – melyek valami holtnak ékei lehettek – ajándékoztattam meg tárunk² számára. A talált csákányok egyike a nemzeti múzeumé lett, a másik mint hallám Lórintén őriztetik.”

Ilyen előzményeket követően 1875 őszén³ az itt birtokos pápai gróf Esterházy Pál költségén a Tekervényes kút melletti halomsírmézöböl „...több fel lett ásva magam, későbben Mihály István (Mithay 1978) bakonyszentlászlói lelkész

felügyelete alatt. kincésők által vannak túrva, eddig durva cserepeken kívül csak kettőben találtak vastag szénrétegben bronz eszközöket és fegyvereket.”⁴ (2/2 ábra) Rómer Flóris a mindig nála lévő, évenként megnyitott aktuális jegyzőkönyvébe természetesen nem csak írt, hanem rajzolt is. Ennek köszönhetően egy csésze (2/1 ábra) és több bronztárgy (pl. kés, lándzsacsúcscok: 2/2 ábra)⁵ formáját ismerjük. A csészének csak két jó párhuzamát közlöm: Farkasgyepű–Pöröserdő 1976-ban Mithay Sándor által feltárt halomsírából (Ilon 1988, 4. ábra 4), Németbánya–Felsőerdei dülő tell településéről (Ilon 1996, IV. tábla 1). A kés (egyenese élű, ívelt hátú) nagyrészt azonos példányai közül is csak kettőre hivatkoznék, amelyek szintén temetkezésekből származnak: Balatonfűzfő 6. számú harcos sírjából (Ilon 2012, Taf. 5) és Isztimér–Csőszpuszta halomsírájának temetkezéséből (Kustár 2000, Taf. 22). A kisebb lándzsahegy talán egy hajító fegyverhez tartozhatott, amelyhez hasonlóról Farkasgyepű–Pöröserdő II. lelőhelyről, a 20. század elején feltárt valamelyik halomsír ásatásából van tudomásunk (Jankovits 1992, Abb. 28. 2).

A bakonyszücsi Százhalom⁶ fenti feltárási eredményei már 1878-tól bekerültek a nemzetközi szakmai köztudatba, hiszen az 1876. évi budapesti nemzetközi kongresszusra készített, a kárpát-medencei halomsírokat ábrázoló térképen szerepelt, majd a hazai kutatást összefoglaló Comptes-Rendus kötetben – a bakonybéli Vall halomsírmezőjének felméréseivel (Rómer 1878, 121, Fig. 47. I) és a Gáthegy halomsírainak 1875. évi kutatásával (Rómer 1878, 123) együtt – (Rómer 1878, 104, 135, 138, 140, Fig. 74) megjelent.⁷

Ha tovább lépek és közelítek a címben megjelölt területhez, elégségesnek tartom, ha bevezetesként csak egy Vas megyei Rómer adatra hivatkozom. Legyen ez, a szubjektív okból – itt lakom – választott Kőszeg. Erről a 188 lapos 1866. június 21. – augusztus 26., illetve 1869. február 28. – július 6. között íródott és szerencsésen megkerült⁸ XX. jegyzőkönyv tanúskodik. Eszerint természetesen meglátogatta a bencés rendház könyvtárát és múzeumát, a bencés templomot és a várat is (Jegyzőkönyv 148–152). A bencés rendházban lerajzolt római kori téglá (3/1 ábra) bizonyosan a ma Kőszeghez csatolt Kőszegfalva határából származik, az újonnan (2011) épített víztározó területéről (Ilon & Kreiter 2010; Horváth 2012; Tóth 2012) és környezetéből ismert római kori településről (Mladoniczki 2012). Ezt ugyanis, mint a városkörnyék egyetlen fontos lelőhelyét Chernel Kálmán várostörténeti monográfiájában már említi („... a Sváb falui malmon túl római villának maradványai léteznek” – Chernel 1877, 10, 15), ahogy azt is, hogy innen származó tegulákat a bencés gyűjtemény őriz.

3. ábra: Rómer Flóris 1869. évi jegyzőkönyvi részlete Kőszegről

Fig. 3.: Details from the 1869 register by Flóris Rómer on the archaeology of Kőszeg environs

Chernel Kálmánnal az idézett okból nagy valószínűséggel találkozhatott is, hiszen nevét **(3/2 ábra)** a Vas megyei Régiségtani Egylet alapító-vezetőjével, Lipp Vilmostal együtt említi. A gyűjteményben található bronz, szárnyas- és füles tokosbalták, valamint véső **(3/2 ábra)** lelőhelyét sajnos nem rögzítette.

Topográfiai kutatások Vas megyében

I. szakasz: 1959 – 1994

A Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézete alapításának egyik meghatározó eleme az ország régészeti lelőhelyeiről az információk összegyűjtése, azok terepi azonosítása és feltérképezése, majd az eredmények közzététele volt. Ezzel párhuzamosan több megyében – így Vasban is – nem központi utasításra kezdetét vette a kutatás ezen iránya. Vasban ennek első komoly képviselője – a Savaria Múzeum Régészeti Adattárának tanúsága szerint – Buócz Terézia volt. Ő a diploma megszerzését és Szombathelyre kerülését követően 1959-ben szinte azonnal

megkezdte szisztematikus tevékenységét. Már ebben az évben⁹ olyan jelenségeket írt le (a terület helyrajzi számát is megadva, azaz a lelőhelyet ma is azonosíthatóan!) és figyelt meg, amelyek a megye római korának kutatását a mai napig meghatározzák. Ezek közül csak kettőt említenék: Katafa határában út és a Várdombon sánccal kerített őrhely (Tóth & Cserményi 1983), továbbá Sárvár Végh-malom körzetében út és település (Gabler 1991) nyomai. Buócz Terézia (1963, 1967) munkásságának első – nemzetközileg ma is számon tartott és napjainkban helyben is követésre érdemes – eredménye Savaria topográfiájának megírása és kiadása. Talán ennek hatására készítette el Szentlélek Tihámér 1970-ben a megye régészeti topográfiájának tervezetét.

Buócz Terézia útkutatásainak magasabb szintű folytatását Savaria territóriumának egy részére vonatkozóan az utak feltérképezése jelentette, amelyet Derdák Ferenc, Cserményi Vajk, Kiss Gábor és Tóth Endre neve fémjeléz. A program még Bándi Gábor igazgatósága idején indult, elsőként a Savaria – Bassiana útszakasz vizsgálatával, s ennek részeként a Vép határában történt szondázással (Tóth 1977). A tevékenység később a Borostyánkő út alábbi helyein folytatódott: Katafa (1980), Nemesrempehollós (1980–1981), Sorokpolány (1982–1983), Nemescső (1982), Rum (1983) útállomás stb. Ezeket légifotózással (1980-ban a Borostyánkő út teljes megyei nyomvonala) egybekapcsolt terepbejárásokkal egészítették ki. Tóth Endre a pannóniai útkutatás eredményei monografikus feldolgozásának első részét 2006-ban adta közre. Ide tartozóként kell megemlíteni Gabler Dénesnek az első években Cserményi Vajkkal (1983–1985) együtt a sárvári Rába-átkelőnél, a Végh-malomnál végzett ásatásait (1983–2001) és ezek megkezdett publikálását (Gabler 1991). Az utóbbi években pedig több alacsonyabb rendű római kori út hosszabb-rövidebb szakaszát (1997: Pankasz, 2000: Zanat /Ilon 2002/, 2001: Körmend /Vámos 2002/, 2002: Szombathely 8721. számú út /Mátyás 2006, 164–165, 1. ábra, 2004: Sárvár, 2005: Szombathely–Zeli-major / Aranypatak-lakópark, 2008-09: Szombathely–Belső-Lapos alma, 2007: Torony–Lakópark, 2007: Nemesböd és Vép határa /Ilon 2015, Fig. 1–2/) tudtuk ásatással hitelesíteni. Több útszakasz és *mansio*, valamint villa azonosítását végezték el légifotó¹⁰ elemzéssel Derdák Ferenc és Vámos Gábor. Így mára lehetővé vált, hogy a feltérképezési adatok alapján a savariai *centuriatio* elméleti modelljeiről (Négyesi 1997; Bödöcs 2011, 2014) egyáltalán gondolkodni lehessen.

Fent már szó volt az 1973-tól a megyei múzeumigazgatói posztot betöltő Bándi Gáborról. Róla az is tudni kell, hogy az 1970-es évek második felében, az országban az első vidéki múzeumi

szervezetként kezdte meg a régészeti légifotózást – ez különösen a vasfüggöny miatt nem volt utolsó tett! – a velemi Szent Vid és a fent már ismertetett római kori utak, valamint az *Iseum* témakörében. Közben – a topográfiai tevékenységben már járatos Bakay Kornél 1977. évi megyébe kerülésével – újra felmerült a régészeti topográfia első kötete elkészítésének gondolata, de ez hamarosan lekerült a napirendről. A kiszemelt terület egyébként a kevésbé kutatott, hajdani celldömölki járás volt.¹¹ Ennek alapját Károlyi Mária (1967) e terület lelőhelyeiről született egyetemi szakdolgozata képezte volna. Az 1980-as évek második felétől az 1990-es évek közepéig a termelő szövetkezetek államilag finanszírozott meliorációs beruházásainak és Kiss Gábor odafigyelésének köszönhetően – a Régészeti adattárban máig csak részben dokumentált – új lelőhelyeket ismerhettünk meg.

Az összes – eddig említett – terepbejárás az úgynevezett tallózó-válogató, egyeléses módszerrel történt. Azaz a terepbejárók által észlelt felszíni leleteket felszedték, de pontos helyüket nem, csak általános szóródásukat, valamint a lelőhely kiterjedését az esetleg rendelkezésre álló valamilyen (pl. kataszteri, 10000-es, meliorációs terv) térképen rögzítették. Az esetek egy részében sajnos szöveges adattári feljegyzés nem készült.

Tudjuk, Szentlélek Tihámér az 1950-es évek közepétől már múzeumi motorkerékpárral közlekedett, ahogy Horváth Ernő természettudományos muzeológus is. Utóbbinak is számos régészeti lelőhely megismerését köszönhetjük. Buócz Terézia és mások, nyilván csak a kerékpár, a busz és a vonat, valamint a gyaloglás valamilyen kombinációjával közelíthették meg a bejárando területet. A megyei múzeumi szervezet első gépkocsija 1970 nyarától egy vegyes (teher- és személyszállításra is alkalmas) használatú, terepes GAZ mikrobusz volt. A múzeumi szervezet az 1970-es évek végétől – a 90-es évek elejének kivételével, amikor csak egy – folyamatosan két gépkocsival (Barkas kisteherautó, Zsiguli, Latvia mikrobusz) rendelkezett. Hangsúlyozom, ezek minden, az egész megye múzeumi hálózatára kiterjedő feladatkörrel (pl. kiállítási anyagok, emberek szállítása, minden muzeológiai osztály feladatainak ellátása, Skanzenbeli munkálatok stb.) üzemeltek. Így természetesen nem és kizárólag csak a régészeti tevékenység szolgálatában álltak.

A hiányos feltételrendszer (pl. megfelelő térképek és járművek) alapvetően negatívan befolyásolták a munka hatásfokát és minduntalan azt eredményezték, hogy a hosszabb-rövidebb ideig tartó, ámde lelkesedéssel végzett topográfiai vizsgálatok megakadtak, majd elhaltak.

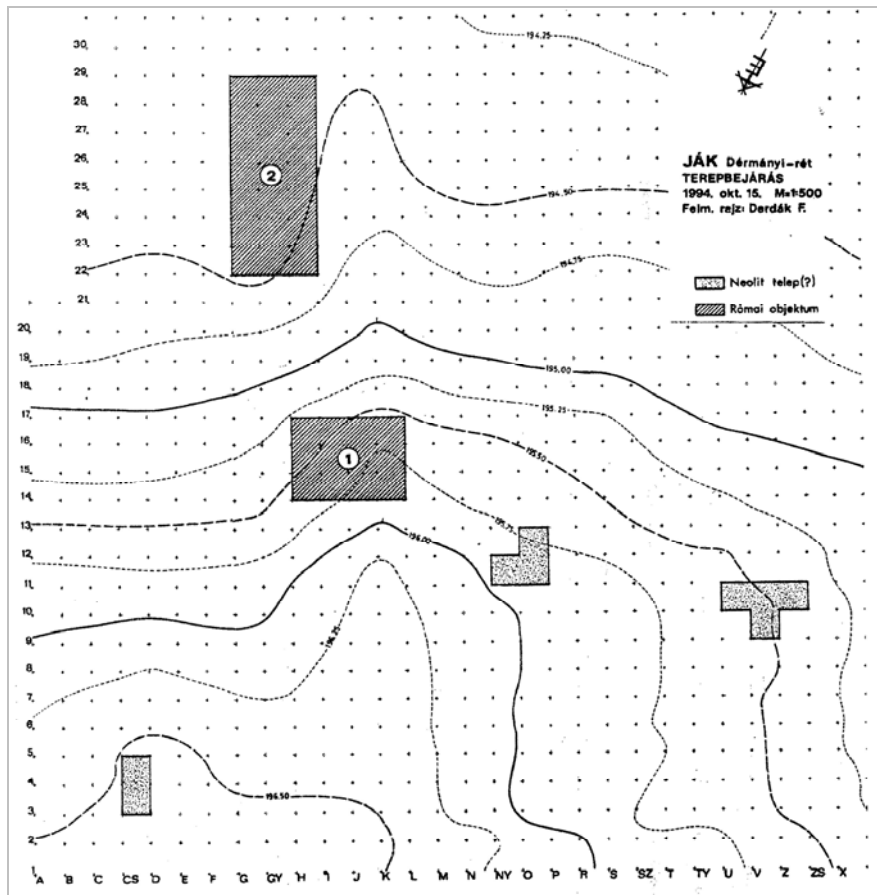
II. szakasz: 1994 – 2008

A fenti hátráltató tényezők kiküszöbölésére az alábbi fejlesztések történtek: 1. 1996-tól a meglévő Mazda mikrobusz mellé egy használt Mitsubishi terepjárót vásároltunk. 2002-ben, a Sárvárt elkerülő 88. sz. főút feltárásának megkezdésekor 2 db új Niva terepjárót vettünk, amelyeket megbízhatatlanságuk miatt egy év múlva eladtunk. A Mitsubishi-t 2002 végén egy használt (1 éves) Ford terepjáróval váltottuk fel, majd 2003-ban egy újabb Ford terepjárót vásároltunk. 2. 2002-ben a megye teljes 10000-es topográfiai térképsorozatát és a II. József kori térképek DVD-változatát beszereztük. 3. 2004-től a terepbejárásokon, de minden más szükséges alkalommal is GPS-t használunk. Így a múzeumban a terepbejárások elfogadhatónak mondható feltételei kialakításra kerültek.

E közel másfél évtizedet jelentő szakasz meghatározó eleme volt, hogy a Savaria Múzeum és a Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola együttműködésének köszönhetően rendszeresen régésztechnikusok segítettek a Régészeti osztály tevékenységét. A hazai archeológia történetének első és máig egyetlen régésztechnikusokat képező oktatása¹² (Ilon 2001; Kalla 2003) ugyanis csak Szombathelyen működött. A képzés 1994 szeptemberében a leendő történelem szakos tanárok számára e sorok írójának vezetésével indult. Úgy is, mint a megyei múzeumi szervezet Régészeti osztálya vezetőjének, és mint a képzés vezetőjének, alapvető célkitűzésem volt, hogy a korábbi topográfiai jellegű előmunkálatokat folytassuk és a terepbejárások, valamint a meliorációs tevékenység következtében bekerült nagymennyiségű leletanyagot feldolgozzuk, és lehetőség szerint közzétegyük.

Nem meglepő tehát, hogy a képzés tematikájának az első pillanattól egyik alappilléret képező terepi gyakorlat meghatározó eleme a terepbejárás volt. A mindenkori hallgatói felkészülés elméleti alapját Alice M. Choyke (1981) és Jankovich B. Dénes (1993) tanulmányai, később pedig a korábbi évfolyamok szakdolgozatai is képezték.

Az első évfolyam hallgatóival 1994 októberében szisztematikus (5 x 5 m-es négyzethálóban) terepbejárást végeztünk 2 munkanapon (első nap: 12 fő technikus, 1 geodéta, 1 fő gyűjteménykezelő, 2 fő régész; második nap: 6 fő technikus, 1 fő régész) a jáki Dérmányi réten. A 2,2 hektáros területről a Dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája, a bronz-, a római- és a középkor települési emlékeit (542,6 kg) gyűjtöttük fel. A feldolgozást (Hajdrik & Éder 1997) követően a geofizikai kutatásra azonban máig nem került sor, de a geodéziai felmérés alapján bármikor lehetőség lenne erre, de akár egy-egy neolitikus hosszúház, avagy a római kori villa valamelyik épületének (4. és 5. ábra) feltárására is.

4. ábra:
Ják–Dérmányi-rét terepbejárásának összesítő térképe a Dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrája és a római kori villa épületeinek helyével a leletanyag szóródása alapján (Hajdrik & Éder 1997, 3. ábra nyomán)

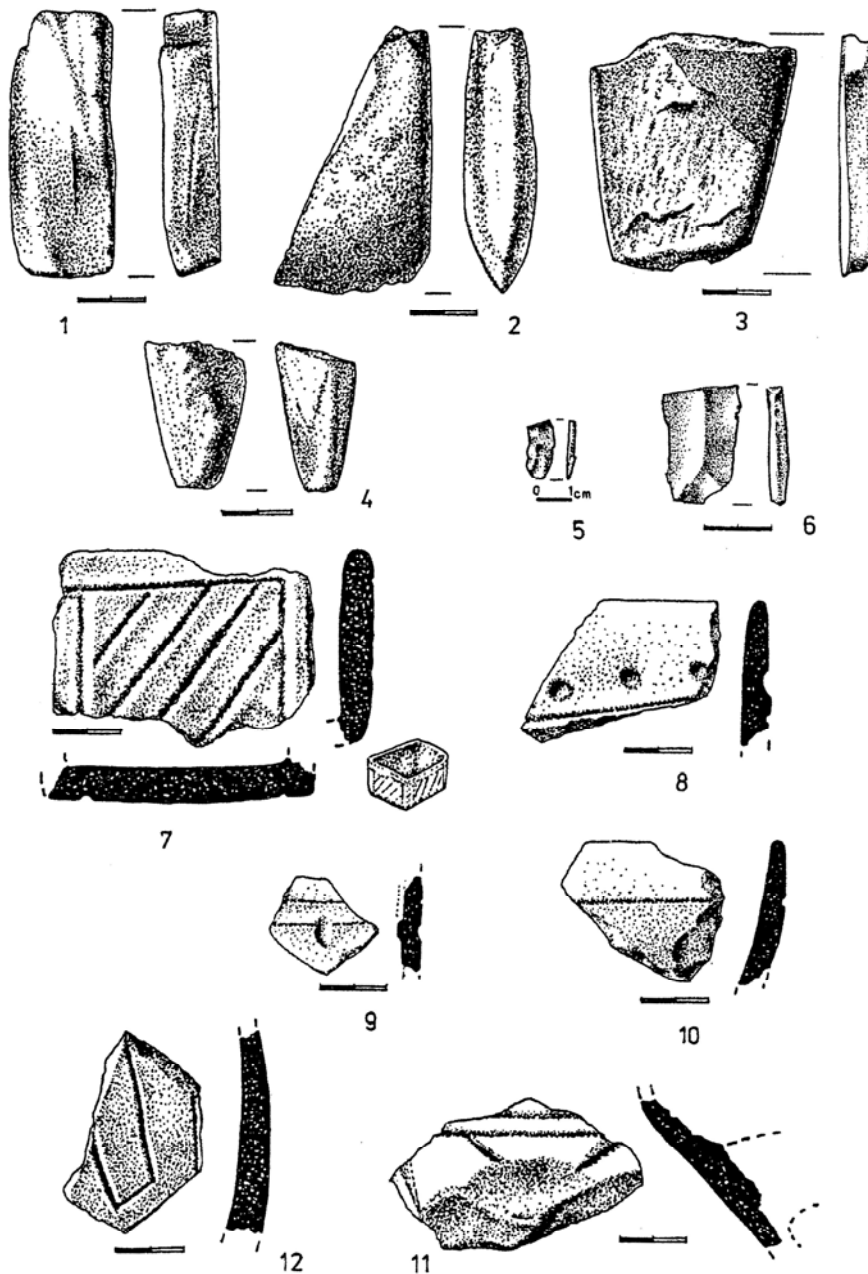
Fig. 4.:
Summary map of the field survey at the Ják–Dérmányi-rét site with location of the TLBC settlement and the Roman villa based on the distribution of the archaeological material (after Hajdrik & Éder 1997, Fig. 3.)

1996. október 11-én Ostffyasszonyfa–Vörös-Cser és a Szálás nevű dűlők területén (kb. 1 km²), amelyek a kavicsbányától (a nyári tanásatás helyszíne) D, DK-re találhatók, osztott sávos terepbejárással (13 fő technikus, 1 fő régész) igyekeztünk tisztázni a különböző korú (bronz-, vas- és középkor) települések kiterjedését, hogy megvédjük azokat az akkor már a közelben tervezett, majd épülő ún. Pannonia Ring beruházásának következményeitől (kavicsbányászás).

1998–99-ben a Gyöngyös-völgye Kőszeg – Szombathely közötti szakaszán (kb. 18 km-en, átlag 800–1000 m szélességben) tevékenykedtünk. Először 1998. nov. 6-án Lukácsháza belterületének egy részét járta be vezetéssel 17 fő technikus. A továbbiakban azonban csak a hallgatók egy csoportja – és alkalmanként önkéntes történelem vagy más szakos segítők – vett részt e tevékenységben miután ez volt néhányuk (Skriba Péter, Szakál István, Kaczmariski Balázs) 2000-ben megvédett szakdolgozati témája. Ezt Tárczy Tamás szakdolgozata (2004) egészítette ki. A Gyöngyös-völgyi munkálatokkal párhuzamosan és azt kiegészítve az Arany-patak-völgy bejárása a 89. sz.

főút új nyomvonalán az osztrák államhatárig (2000-ig), a Szerdahelyi-patak mentén pedig a velemi Szent Vidig (2003-ig) megtörtént (**6. ábra**). Ezzel a velemi Szent Vid mikro-régiója lelőhelyeinek alapvető inventarizációja, majd publikálása is megtörtént (Ilon 2007).

1999 áprilisában a szomszédos és kiterjedésükben érintkező Körmen-d–Pap-tag és Magyarszecsőd–Lápsa dűlőben egy középső paleolitikusnak meghatározott kőeszköz¹³ ürügyén (22 fő technikus, 1 geodéta, 2 fő régész) végeztünk 3 napos terepbejárást. Részben 5 x 5 m-es négyzethálóban (1,5 ha), illetve 10 m széles, osztott sávokban (1,5 ha). Ennek során a neolitikum, a bronzkor, a kelta, a római-, a népvándorlás- és az Árpád- valamint középkor települési emlékeit (132,457 kg) gyűjtöttük fel. A feldolgozás eredményeit Kiss Gábor régésztechnikus hallgató 2001-ben megvédett szakdolgozatában foglalta össze, de kézírata máig nem került kiadásra. Fontos megemlítenem, hogy a vizsgált területen halad át a Borostyánkő út. Ez egy újabb, mára már publikált (Vámos 2002) szakdolgozat tárgya volt, amely a növényjelenségek és a légifotózás lehetősége naptári időszakának összefüggéseit vizsgálta.

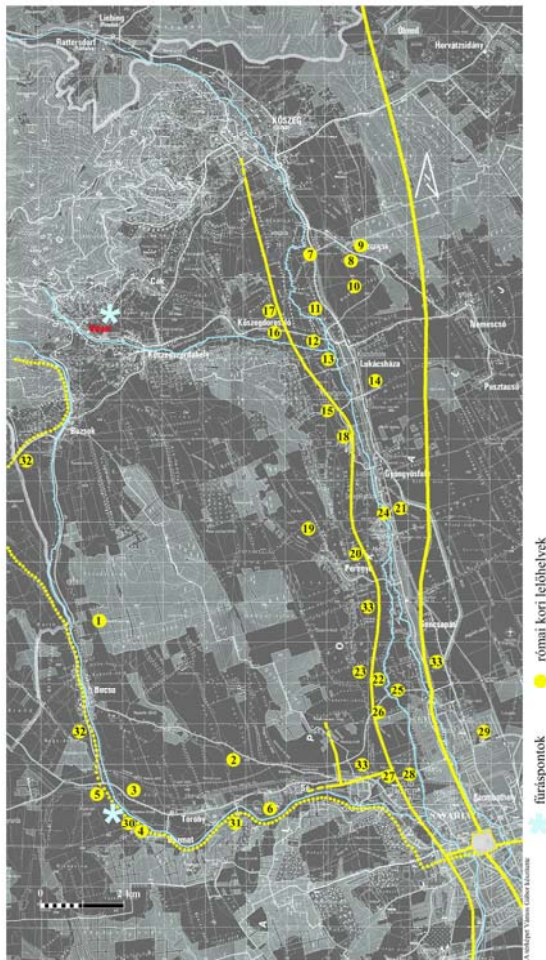

5. ábra:
A Dunántúli vonaldíszes
kerámia kultúrája
emlékei Ják–Dérmányi
rétről (Hajdrik – Éder
1997, II. tábla nyomán)

Fig. 5.:
Finds of the TLBC
Culture at Ják–Dérmányi
rét (after Hajdrik & Éder
1997, Table II.)

2001. április 27-28-án a régésztechnikus képzés 13 diákjával Mesteri határában az Egyes-halmi dűlőben bronzkori (Kisapostag) és kora vaskori település kiterjedését tisztáztuk, valamint a Lázár Jenő által feltárt két halomsír (Egyes-halom, sándorházi halom) erőteljes erózióját, illetve útépitéssel történt rongálását konstataáltuk. Majd az Egyes-halmi dűlő kora vaskori településének szondázása (2000) és az intaházi tanúsítások (2001–2006) tárgyát képező római kori villa, és Árpád- valamint középkori temető környékét vizsgáltuk, amelynek során két lelőhelyre utaló települési koncentrációt figyeltünk meg.

Április 28-án a diákok segítségével az 1963-ban (Buócz Terézia), majd 1984-ben ismételtén (Kiss Gábor, Tóth Endre) bejárt Kemenskápolna–Dombi-dűlőben végeztünk osztott sávos terepbejárást. Az 1984-ben megfigyelt jelenségfoltokat azonosítottuk. Hét törmelékkel sűrűn fedett terület létezését rögzítettük a lelőhelyen. Az ingó emlékek (vakolattörmelék, épülettörmelék, tegulák, kövek, mozaikkockák, *terra sigillata*, sigillata utánzatok, üvegtöredékek, rengeteg kerámia) római kori kőből épült villaépületekre utalnak, amelynek egyik tagja mozaikpadlós volt.

6. ábra: A velemi Szt. Vid mikrorégiójának római kori lelőhelyei (1–31). A Borostyánkő út két nyomvonala = sárga folyamatos vonal; A Savariát ellátó vízvezeték = sárga pontsor-vonal; A velemi és a dozmati környezettörténeti célú vizsgálatok helye = kék virág (A térképet készítette: Vámos Gábor)

Fig. 6.: Roman sites in the micro-region of Velem, St. Vid hill (1–31). Key: two tracks of the Amber road = yellow continuous line; the aqueduct supplying Savaria = yellow dotted line; Location of the Velem and Dozmat environmental research sampling area = blue flowers (Map by Gábor Vámos)

Az egyik törmelékes foltban azonban kelta jellegű kerámiát is találtak, amelyek talán a romanizált őslakosság jelenlétére utalhatnak. E terület és a közeli Ság hegy környezet-történetének rekonstruálása miatt geoarcheológiai mintavételre is sor került, amelynek közlésre is megtörtént (Ilon & al. 2006, 299, 302).

2006. augusztus 14–22. között 7 munkanapon¹⁴ a Vát községet elkerülő 86. számú főút új, 4 sávos szakasza 2. sz. lelőhelyén az ún. Bodon-táblán 3,84 hektáron (5 x 5 méteres gyűjtési egységekben) 5 fő végzett és még hallgató státuszú régésztechnikus, valamint őket kiegészítve ásatási segéd munkások gyűjtöttek (**7. ábra**).¹⁵

7. ábra: Vát-Bodon-tábla 2006. évi terepbejárása (Fotó: Ilon Gábor)

Fig. 7.: Field survey at Vát-Bodon-tábla in 2006. (Photo by Gábor Ilon)

A munkálatokat e sorok szerzője irányította, amelynek anyaga Kőszegi Ádám régésztechnikus hallgató szakdolgozatának tárgyát képezte. A terepbejárás¹⁶, és a következő lépésben 8,9 hektáron elvégzett magnetométeres kutatás (Pusztai Sándor), valamint a régészeti feltárás¹⁷ adatait az ásatás vezetőjével vetették össze és publikálták (Kőszegi – Farkas 2007). Megállapították, hogy a felszíni leletmozgás miatt a leletsűrűsödési gócpontok, a geofizikai anomáliák és a feltárt jelenségek az esetek egy részében nem esnek egybe (Kőszegi – Farkas 2007, 271). Ugyanakkor a kora vaskor, a kelta és az Árpád-kor gödörépitményeit és a tűzhelyeket a magnetométeres felmérés jelezte (Kőszegi – Farkas 2007, 274, 276, 6. ábra). Ezek megléte különösen a nyomvonalon kívül, azaz a feltáratlan területen, a településtörténet szempontjából fontos információkat adott.

A képzés története során az alábbi települések terepbejárását végezte el és dolgozta fel, valamint a korábbi kutatás adatait gyűjtötte össze egy-egy hallgató: Kisnyom (1998: Farkas Tamás), Győrvár (1998: Farkas Zsuzsa), Lukácsháza-Csömötei-hegy (osztott sávos bejárással is, 2001: Geider Péter), Vép (2002: Bek Tamás és Skriba Pál), Gérce, Kemeneskápolna, Mesteri, Sitke és Vásárosmiske (2007: Könczöl Laura). E szakdolgozatok máig publikálatlanok.

A Dunántúlon a régészeti tudományos kutatás történetében – tudomásom szerint – a fent ismertetett sorozat egyes elemei voltak a modern módszerek alkalmazásának első példái, amelyek mind a régésztechnikus képzés keretében zajlottak.

Az előzőekben bemutatott terepi tevékenységen túl fontos régészeti topográfiai adatokat rejtettek a kb. két évtized (1975–1995) alatt begyűjtött, és a különböző korú leletanyagokat őrző, illetve az ún. átmeneti raktárban heverő, de nem meghatározott és többségükben adattári jelentéssel sem rendelkező, a felszínről tallózó-válogató, egyeléses

módszerrel gyűjtött leletek. Természetesen elhatároztam ezeknek a lehetséges legjobb színvonalú értékelő (kormeghatározás, topográfiai azonosítás) feldolgozását is. A munkába technikus tanítványaimat vontam be. Először a szakdolgozatot jegyző Rasztovics Jánossal az őskori emlékműanyagot tettük közzé (Ilon – Rasztovics 2000). 1999-ben a római kori leletanyagot Kiss Terézia, valamint a középkori lelőhelyeket feldolgozó Mészáros Melinda és Kövecses László régésztechnikus hallhatók szakdolgozatai készültek el. Ezek közül – természetesen átdolgozva és kiegészítésekkel – csak az utóbbi egy részlete jelentek meg (Ilon et al. 2000). A Kiss Gábor és munkatársai által az 1983–1995 közötti években végzett terepbejárásokon begyűjtött avar kori leletanyagot feldolgozó Hamvas Ildikó és Marosszéki Borbála szakdolgozata kiadásra átdolgozott formában, két részlettanulmányban ugyancsak olvasható (Ilon et al. 2000).

A terepi tevékenységgel párhuzamosan a topográfiai előmunkálatok természetes részének tekintettem a kutatástörténeti adatok összegyűjtését – első lépésként – a helyi sajtóból (Talabér Tünde, Tóth Melinda, Szabó Adrienn és Hufnagel Szabolcs szakdolgozatai), ami az 1900–1945 közötti időszakra meg is történt és részben kiadásra is került (Talabér – Tóth 1999; Szabó 2002, Hufnagel 2002). Ennek eredményeként sikerült pl. azonosítani a magyarkeresztesi (ma Vaskeresztes) kincs (Mozsolics 1942) előkerülési helyét, és nagy valószínűséggel a Ság hegyen megbolygatott urnamezős kori temető (Patek 1968, 35, 135–136) területét.

A topográfiai munkálatok máig hasznos előkészítését jelentheti egy új tevékenységforma, a településrendezési tervekhez és más beruházásokhoz (pl. bányanyitás és bővítés, szélerőművek tervezése) előírt (4/2003. sz. NKÖM rendelet) örökségvédelmi hatástanulmányok régészeti fejezetének elkészítése, ami az esetek többségében terepbejárást is jelent. Az általam vezetett Régészeti osztály, illetve jómagam, mint szakértő 2008. június 1-ig összesen legalább 100 vas megyei település hatástanulmányát készítettük el. Ezek között a megye összes városa szerepel.

Összefoglalás

Összegzésként sajnos csak az állapítható meg, hogy a Magyarország Régészeti Topográfiája Vas megyei köteteivel kapcsolatos előmunkálatoknak, illetve ezek kéziratái elkészítésének az elmúlt 6 évtized nem igazán kedvezett. A topográfiai munkálatok I. szakaszában ugyanis sem megfelelő számú szakember, sem a szükséges objektív feltételek (pl. térképek, autók) nem álltak rendelkezésre. A kutatás II. szakaszában pedig az – az előző szakasz hiányosságainak részbeni pótlása ellenére – az 1999-től a megyében meginduló

nagyberuházások (pl. útépítések, egyéb infrastrukturális beruházások, áruház- és lakópark építkezések) kötötték le a Régészeti osztály munkatársainak és a régésztechnikus képzés hallgatóinak kapacitását. A régésztechnikus képzés fent ismertetett munkái és részeredményei csak a topográfia elkészítésének lehetőségét csillantották meg, illetve az új módszerek kipróbálását és rendszeres alkalmazását biztosították. Mindezek után úgy tűnik, hogy realitása csak ott volt és lehet egy megyei régészeti topográfia elkészítésének, ahol a napi régészeti teendők alól felmentett szakemberek koncentráltan csak ezzel foglalkozhatnak. Utóbbiak dolgozhatnak természetesen egy központi intézményben, s velük együtt kell, hogy tevékenykedjenek a „helyi erők” is. Az eddig megjelent 11 topográfiai kötet ezt egyértelműen bizonyítja.

Irodalom

BARDOLY I. (1988): Rómer Flóris élete. *Műemlékvédelem* **XXXII** 223–244.

BEK T. & SKRIBA P. (2002): Vép határának régészeti adatai, különös tekintettel a római utakra és településekre. Szakdolgozat, Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely, 1–48 + mellékletek.

BÖDŐCS, A. (2011): Aerial archaeological substantiation of a Roman cadastre system's predictive model. *The newsletter of the Areal Archaeology Research Group* **42** (March) 20–28.

BÖDŐCS A. (2014): Földmérők Savariában. Javaslat a savariai centuriatio újabb elméleti modelljére. – Land Surveyors in Savaria. A newer theoretical model reconstruction of the centuriatio Savaria's. In: Balázs P. (Szerk.): *Firkák III. Fiktál Római Koros Kutatók III. konferenciakötete*. 2008. nov. 25-27. Szombathely; 2012. nov. 15-17. Szombathely. Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum, Szombathely, 361–372.

BUÓCZ, T. (1963): *Die Topographie Savariens*. Régészeti Dolgozatok, Régészeti Dolgozatok az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Régészeti Intézetéből, Budapest **Ser. 1. No. 5.** 133.

BUÓCZ T. (1967): *Savaria topográfiája*. Vas megye Tanácsa, Szombathely 1–148.

CHERNEL K. (1877): *Kőszeg sz. kir. város jelene és múltja*. Első rész: Jelenkor. Seiler Henrik, Szombathely, 1–274.

CHOYKE, A. M. (1981): Régészeti lelőhelyek módszeres felszíni vizsgálata. Systematic archaeological survey. *Archaeológiai Értesítő* **108** 95–99.

CSERMÉNYI, V. & TÓTH, E. (1983): Eine römische Strassenstation und die Strassenstrecke

zwischen Salla und Arrabona. *Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője* **13-14** 171–203.

FARKAS T. (1998): *Kisnyom község régészeti topográfiája*. Szakdolgozat, Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely, 1–28 + mellékletek.

FARKAS ZS. (1998): *Régészeti terepbejárások Győrvar területén*. Szakdolgozat, Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely, 1–52 + mellékletek.

FRAKNÓI V. (1891): *Rómer Flóris emlékezete*. MTA Emlékbeszéd. Athenaeum, Budapest, 1–25.

GABLER D. (1991): Römische Strassenstation in der Gemarkung von Sárvár. *CommArchHung* 39–84.

GEIDER P. (2001): *A Lukácsháza-Csömötei-hegy őskori lelőhelye. (Feldolgozás terepbejárás alapján)*. Szakdolgozat, Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely, 1–58 + melléklet.

HAJDRIK G. & ÉDER P. (1997): A szisztematikus terepbejárás módszere és gyakorlati alkalmazása a Ják–Dérmányi réten. – Systematic field work and its latest results on the Ják–Dérmányi meadow. In: Ilon G. (Szerk. – Ed.): *Válogatás a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola régész technikusaik tanulmányaiból 1. A brief introduction to the studies of the Archaeological technicians of the Berzsenyi Dániel teachers' training college*. *Pannicvlvs* Ser. B. No. 1. Szombathely, 9–40.

HORVÁTH C. (2012): 10. századi sírok Kőszeg–Kőszegfalvi-rétek területén. – Gräber aus dem 10. Jahrhundert auf dem Gebiet der Weisen bei Kőszeg–Kőszegfalva. *Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője* **35** 187–205.

HUFNAGEL SZ. (2002): *Vas vármegye régészeti hírei a napi sajtóban 1911–1914*. Szakdolgozat, Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely, 1–106 + melléklet.

ILON G. (1988): Későbronzkori település és temetkezés Farkasgyepűn. – Spätbronzezeitliche Ansiedlung und Beerdigungen in Farkasgyepű. *Pápai Múzeumi Értesítő – Acta Musei Papensis* **1** 19–30.

ILON G. (1989): Későbronzkori kard Vaszarról. – Frühurnenfelderzeitliches Schwert von Vaszar. *Tapolcai Városi Múzeum Közleményei* **1** 239–241.

ILON G. (1995): *A Magyarország Régészeti Topográfiája 4. kötetének (hajdani pápai járás) kiegészítése (1970–1994)*. – Ergänzung zum 4-ten band des damaligen Papaer Kreises für archaologische Topographie Ungarns 1970–1994. *Pápai Múzeumi Értesítő – Acta Musei Papensis* **5** 63–137.

ILON G. (1996): A késő halomsíros – kora urnamezős kultúra temetője és tell települése Németbánya határában. – Das Gräberfeld und Tell der Späthügelgräber–Frühurnenfelderkultur in der Gemarkung Németbánya. *Pápai Múzeumi Értesítő – Acta Musei Papensis* **6** 89–208.

ILON G. (2001): A Berzsenyi Dániel Főiskola történelem tanszéke régésztechnikus képzése és a Vas megyei régészeti kutatás kapcsolata. – Kontakt der archäologischen Forschungen im Komitat Vas zur Archäologietechniker Ausbildung am Lehrstuhl für Geschichte an der Berzsenyi Dániel Hochschule. *Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője* **26** 41–50.

ILON G. (2002): Egy valódi „Via Rustica” Savaria territoriumán. – Eine wahre „Via Rustica” auf dem Territorium von Savaria. *Savaria Pars Archaeologica* **25/3** 69–82.

ILON, G. (2007): Settlement pattern in the Velem–Szent Vid area. In: Zatykó, Cs., Juhász, I., Sümegi, P. (Eds.): *Environmental archaeology in Transdanubia*. *Varia Archaeologica Hungarica* XX. Budapest, 281–307.

ILON G. (2009): A régészettudomány múltja, jelene és lehetséges jövője. Számvetés a centenáriumi jegyében. – Past, present and possible future of archaeological science. An account on behalf of the centenary. *Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője* **32/2** 37–111.

ILON G. (2010): Az őskortól a középkorig a régészeti emlékek tükrében. In: Hudi J. & Mezei Zs. (Szerk.): *Vaszar község története*. Vaszar község Önkormányzata, Vaszar, 49–67.

ILON, G. (2012): Eine weitere Bestattung der frühurnenfelderzeitlichen Elite – das Grab Nr. 6 aus Balatonfüzfő (Ungarn, Komitat Veszprém). In: Kujovský, R. & Mitáš, V. (Eds.): *Václav Furmáněk a doba bronzová. Zborník k sedemdesiatym narodeninám*. *Arch. Slov. Monogr. Communicationes* Nitra, **XIII** 137–150.

ILON, G. (2014): Der Anfang der Urnenfelderzeit (Bz D) im Bakonygebirge (Ungarn). Das Gräberfeld und die mehrschichtige Siedlung der Spät-Hügelgräberzeit und der Früh-Urnenfelderzeit in der Gemarkung von Németbánya. In: Dizdar, L. D. & Dizdar, M. (Eds.): *The Beginning of the Late Bronze Age between the Eastern Alps and the Danube. Proceedings of the International Conference in Osijek, October 20-22. 2011*. *Zbornik Instituta za Arheologiju* Zagreb, **1** 101–177.

ILON, G. (dir) (2015): *The Early and Late Roman Rural Cemetery at Nemesböd (Vas County, Hungary)*. *Archaeopress Roman Archaeology* **5** Oxford 1–194.

- ILON G., HAMVAS I. & MAROSSZÉKI B. (2000): Adatok Vas megye avar kori és IX. századi településtörténetéhez. Előmunkálatok Vas megye régészeti topográfiájához I. rész. *Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények*, **2000/2** 18–26; II. rész. *Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények* **2000/3** 14–38.
- ILON G. & KREITER E. (eds.) (2010): Vízelőtti régészet. A Lukácsházi árvízcsúcs-csökkentő tározó területén végzett régészeti feltárások. [Pre-Water Archaeology. Archaeological excavations in the area of the Lukácsháza flood-attenuation reservoir.] *A K.Ö.SZ. Tudományos-népszerűsítő füzetek* Budapest, **3** 1–48.
- ILON G., MÉSZÁROS M. & KÖVECSES L. (2000): Előmunkálatok Vas megye régészeti topográfiájához az Árpád-kortól a kora újkorig I. *Vasi Szemle* **54** 245–264.
- ILON G., SÜMEGI P. & BODOR E. (2006): A Ság hegy környékének története a régészeti adatok és a környezetrégészeti vizsgálat tükrében. – The history of Ság Hill's immediate vicinity as reflected by archaeological data and the survey of environmental archaeology. *Zalai Múzeum* **15** 295–314.
- JANKOVICH B. D. (1993): A felszíni leletgyűjtés módszerei és szerepe a régészeti kutatásban. *Régészeti továbbképző füzetek* Budapest, **4** 1–63.
- JANKOVICH B. D. (2010): A régészeti topográfia helyzete és jövője. – The condition and future of archaeological topography. In: Benkő E., Kovács Gy. (Szerk. – Eds.): *A középkor és kora újkor régészete Magyarországon. Archaeology of the Middle Ages and the Early Modern Period in Hungary*. Budapest, 885–894.
- JANKOVITS K. (1992): Spätbronzezeitliche Hügelgräber in der Bakony-Gegend. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* **44** 3–81.
- KACZMARSKI B. (2000): *A Gyöngyös-medence régészeti terepbejárása (római kori lelőhelyek)*. Szakdolgozat, Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely, 1–29 + mellékletek.
- KALLA G. (2003): Department of History, Berzsenyi Dániel College, Szombathely. In: Visy, Zs. (Ed. in Chief): *Hungarian archaeology at the turn of the Millennium*. Teleki kiadó, Budapest, 425–426.
- KÁROLYI M. (1967): *A celldömölki járás őskori településtörténete*. Szakdolgozat, ELTE Régészeti tanszék, Budapest.
- KISS G. (2001): *A terepbejárás különböző módszereinek alkalmazása Magyarzecsőd határában*. Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely, 1–69 + mellékletek.
- KISS T. M. (1999): *Előkészületek Vas megye régészeti topográfiájához. Római kor*. Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely, 1–117 + mellékletek.
- KÖNCZÖL L. (2007): *Öt alsó-kemenesháti település régészeti topográfiája. Gérce, Kemeneskápolna, Mesteri, Sitke, Vásárosmiske*. Szakdolgozat, Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely 1–102 + mellékletek.
- KŐSZEGI Á. & FARKAS CS. (2007): Előzetes felszíni kutatások (szisztematikus terepbejárás, geofizikai felmérés) és a megelőző feltárás eredményeinek összevetése a Vát-Bodon-tábla nevű lelőhely kapcsán. – Vorherige Untersuchungen (systematische Geländebegehungen, geophysikalische Messungen) und der Vergleich der Freilegungsergebnisse in Verbindung mit dem Fundort Vát-Bodon-tábla. *Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője* **31/1** 263–278.
- KUMLIK E. (1907): *Rómer Flóris Ferenc élete és működése*. Angermayer Károly, Pozsony, 1–88.
- KUSTÁR, R. (2000): Spätbronzezeitliches Hügelgrab in Isztimér-Csőszpuszta. *Alba Regia* **XXIX** 7–53.
- MÁTYÁS SZ. (2006): Egy kora római település Savaria territóriumáról. – An Early Roman Settlement within Savaria. *Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője* **30** 159–197.
- MESTERHÁZY G. (2013): Regionális léptékű terepbejárás módszertani lehetőségeinek vizsgálata Magyarországon. – Methodology and potentials of fiel surveys on a region scale in Hungary. *Archaeológiai Értesítő* **138** 265–279.
- MITHAY S. 1978. Mihálydy István gyűjtőtevékenysége. *Veszprém megyei Múzeumok Közleményei* **13** 7–15.
- MLADONICZKI R. (2012): Római tégláégető kemencék Kőszegfalván. – Römische Ziegelbrennofen aus Kőszegfalva. *Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője* **35** 151–167.
- MOZSOLICS A. (1942): A magyarkeresztesi (Vas megye) bronzlelet. – Der Bronzefund von Magyarkeresztes (Komitat Vas). *Archaeológiai Értesítő* **III/2** 155–161.
- MRT 4. (1972): *Magyarország régészeti topográfiája 4*, Veszprém megye, A pápai és a zirci járás. Torma I. (ed.) Akadémiai kiadó, Budapest, 1–340.
- MRT 9. (1993): *Magyarország régészeti topográfiája 9*, Pest megye, A szobi és a váci járás. Torma I. (ed.) Akadémiai kiadó, Budapest, 1–597
- NÉGYESI L. (1997): A Borostyánkő-út kettős vonalvezetése. *Lapok Szombathely történetéből* **51. Pannicvlvs Ser. C No. 69**. Szombathely, 1–4.

PATEK E. (1968): *Die Urnenfelderkultur in Transdanubien*. Akadémiai kiadó, Budapest, 1–173.

PATEK E. (1970) Ein spätbronzezeitliches Grab von Bakonyszűcs–Százhalom. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* **22** 41–49.

ROTTLER F. (1981): Katolikus történetírók a kiegyezés korában. Rómer Flóris (1815–1889). In: Rottler F. (Válogatta, sajtó alá rendezte és a bevezetőket írta): *Rómer Flóris, Ipolyi Arnold, Fraknoi Vilmos. Egyház, műveltség, történetírás*. Gondolat kiadó, Budapest, 9–19.

RÓMER F. (1860): *A Bakony, természetrajzi és régészeti vázlat*. Sauervein Géza, Győr, 1–216.

RÓMER, F. (1878): Les tumuli (Halmok). *Compte-Rendu de la huitième session Budapest 1876*. II/1. Franklin-Társulat, Budapest, 103–159.

SKRIBA P. & SZAKÁL I. (2000): *Terepbejárások a Gyöngyös völgyében (1998-99) (Előmunkálatok Vas megye régészeti topográfiájához, Őskor)* Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely, 1–108 + melléklet.

SZABÓ A. (2002): *Vas vármegye régészeti hírei a napi sajtóban 1905–1910*. Szakdolgozat, Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely, 1–148 + melléklet.

TALABÉR T. & TÓTH M. (1999): *Vas vármegye régészeti hírei a napi sajtóban 1900–1904*. *Pannicvlvs* Ser. B No. 4. Szombathely, 1–120.

TÁRCZY T. (2004): *Terepbejárás a Szerdahelyi-patak és a Gyöngyös-medencéjében*. Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely, 1–267 + mellékletek.

TÓTH E. (1977): A Savaria – Bassiana útszakasz. *Archaeológiai Értesítő* **104** 65–75.

TÓTH E. (2006): *Itineraria Pannonica. Római utak a Dunántúlon*. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 1–208.

TÓTH G. (2012): Appendix Horváth Ciprián régészeti tanulmányához. Kőszeg–Kőszegfalvi-rétek lelőhelyen feltárt sírok embertani vizsgálata. – Anhang zum archäologischen Beitrag von Ciprián Horváth Die archäologische Untersuchung der an der Fundstelle Kőszeg – wiesen bei Kőszegfalva freigelegten Gräber. *Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője* **35** 207–209.

VÁMOS G. (2002): Római kori út hatása szántóföldi növényeinkre (Magyarszecsőd példája). – Effects of archaeological phenomena on cultivated plants at Amber-Road near Magyarszecsőd. *Savaria Pars Archaeologica* **25/3** 201–234.

¹ Nyilvántartásom nem tartalmazza: Balatonfüred–Berektrét, Bakonytamási–Hathalom (szerintem kora vaskori) 7, Csót–Magyalos -és Vasúti-dűlő 2-2, Dáka–Macskadomb őskorinak meghatározott, de a szakirodalomban hivatkozott Gyarmat–Halom-dűlő elhordott sírhalmait sem. Kemenesszentpéter (több római), Lovászpataona (köztük kora vaskori), Magyargencs, Malomsok, Marcaltó, Mezőlak, Mihályháza, Nagyacsád, Nagydém (bár késő bronzkori kincs, de a híres kora vaskori temetője is van), Nagygyimót, Nemesszalók, Nyárád, Pápa, Takácsi, Vanyola, Vaszar (bizonyosan kora vaskoriak) határának halmait sem. Az elhagyás magyarázata, hogy kutatatlanok, vagy, mert több feltárásának köszönhetően tudjuk, hogy kora vaskoriak, vagy római koriak.

² A győri bencés iskola múzeumi gyűjteményére történik az utalás, amely ma a Rómer Flóris nevét viselő múzeum gyűjteményének magvát képezi.

³ Úgy gondolom nem véletlen, hogy erre a kutatásra az 1876. évi Budapesten megrendezésre kerülő, általa szervezett nemzetközi régészeti kongresszus előtt kerített sort.

⁴ Forster Gyula Nemzeti Vagyongazdálkodási és Örökségvédelmi Központ (Budapest), Tudományos Irattár, Rómer-hagyaték, Leltári szám. K-413. Bardoly Istvánnak a kutatásomhoz gyűjtött segítségét e helyütt is köszönöm.

⁵ Forster Gyula Nemzeti Vagyongazdálkodási és Örökségvédelmi Központ (Budapest), Tudományos Irattár, Rómer-Jegyzőkönyvek, XXXIII. 154, 156–158. Sajnos a 157. oldal alján a kard töredéket csak megemlíti, de nem rajzolta le.

⁶ I. számú halomsírmező 226 halmot számlál (ILON 2014, 1. Table / Liste). Ezek egyikét tárta fel Patek Erzsébet (1970).

⁷ A témával és problémakörrel egy másik tanulmányban (a győri Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum kiadásában megjelenő bicentenáriumi Rómer-kötetben) kívánok részletesen foglalkozni, hiszen itt és most Rómer Flórisnak csak a topográfiai munkálatokat és a pápai múzeum későbbi régészeinek tevékenységét befolyásoló hatására tértem ki.

⁸ „E jegyzőkönyvem elvesztettem aug. 27-én az apatini erdőben, és pénzen kellett visszavásárolnom.” – írja az előzéklapon.

⁹ Savaria Múzeum Régészeti Adattára Lsz. 1171. kelt Szombathely, 1960. febr. 18.

¹⁰ Mai hazai viszonyainkra jellemző, hogy a rendszerváltás után készített felvételeken látható jelenségekről nem tudunk, azokat így nem is védhettük. 2006-ban vásároltunk meg több tucatot a

Pécsi Egyetem Légitrégészeti TÉKA-jától közel fél millió forintért.

¹¹ Lásd a múzeum VI. középtávú öt éves tervét.

¹² A 16/1997. (I. 31.) sz. Korm. rendelet szerint csak a 4 éves képzésű történelem tanári oktatáson belül folytatott 2 éves képzést sikeres záróvizsgával befejező hallgató válhatott régésztechnikussá az, aki régészetből írott diplomamunkáját megvédte. A BA képzés 2007. évi szombathelyi bevezetésével a képzés és így a képesítés is automatikusan megszűnt.

¹³ Biztonsági megfontolásokból a Bárány László magyarszeccsődi plébános gyűjteményéből kiemelt tárgyat a Magyar Nemzeti Múzeumnak (T. Biró Katalin) adtam át. E tény magyarázata, hogy máig egyetlen paleolit lelőhely sem ismert a megyében, azaz a tárgy kiemelkedő fontosságú.

¹⁴ Napi 5, 7 és öt alkalommal 9 órát dolgoztak.

¹⁵ Két napon 2, három napon 5, egy-egy napon 12 és 13 fő ásatási munkás segítette a technikusokat.

¹⁶ Eredménye 12 doboz (50 x 50 x 30 cm) zacskózott leletanyag volt.

¹⁷ Az ásatás vezetője Farkas Csilla régész volt.